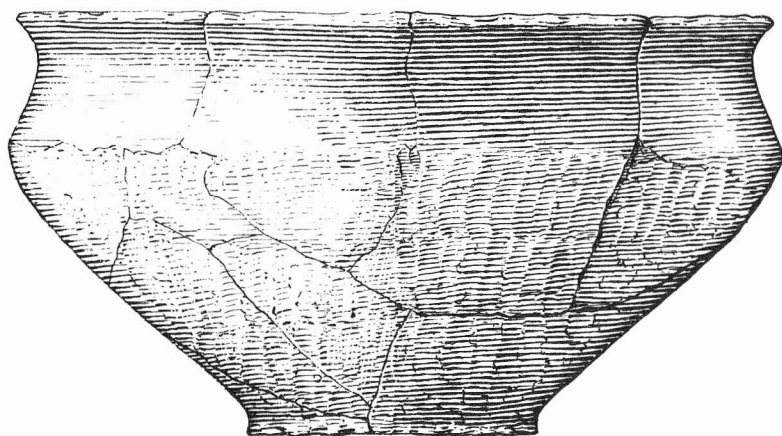

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

1987

BRNO 1990

POSTAVENÍ KULTURY SE ŠŇŮROVOU KERAMIKOU V MORAVSKÉM ENEOLITU A JEJÍ VZTAH K VÝVOJI V KARPATSKÉ KOTLINĚ

/Autoreferát kandidátské disertace/

Lubomír Š e b e l a , AÚ ČSAV Brno

Školitel: PhDr. Jaromír O n d r á ě k , CSc.

Oponenti: Univ. Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.
PhDr. Anna Medunová, CSc.
Doc. PhDr. Miroslav Buchvaldek, CSc.

Práce byla obhájena dne 27.10. 1987 v AÚ ČSAV Brno.

1. Přehled stavu problematiky, která je předmětem disertace s nejdůležitější literaturou.

V 2. polovině III. tisíciletí př. n. l. osídlili oblast Evropy od Nizozemí po horní Volhu, od Finska po Švýcarsko nositelé komplexu kultur se šňůrovou keramikou, jež se podle teritorií dělí na řadu lokálních skupin, pro které se používá různého označení, např. v severozápadní Evropě tzv. kultura jednotlivých pohřbů /Einzelgrabkultur/ nebo ve Skandinávii tzv. kultura ložkovitých sekeromlatů /Bootaxtkultur/.

Pro všechny lokální skupiny jsou společné tyto rysy:

1. Pochovávají své zesnulé ve skrčené poloze do jednoduchých hrobových jam /někdy s dřevěnou konstrukcí/, jež jsou orientovány obvykle ve směru Z - V a jež byly překryty mohylovými násypy o průměru 20 - 15 m. Násypy navršené z hlíny se však často nedochovaly.
2. Výrazným znakem hrobového inventáře je v různých formách pečlivě vypracovaný kamenný sekeromlat. Klasifikujeme ho spíše jako symbolickou zbraň a nebo jako odznak muže. Popírá se jeho praktický význam.
3. Pro keramiku jsou typické pohárovité nádoby, zdobené na hrdle otisky kroucené šňůry, a amfory s podobnou nebo rytou výzdobou /Buchvaldek 1986/.

Starší šňůrová keramika představuje v západní a střední Evropě z hlediska vývoje materiální kultury krok zpět. Ve východní části evropského kontinentu je tomu naopak. Jak v hospodaření, tak ve výrobě kamenných sekeromlatů a keramiky vidíme progresivní změny. Domníváme se tedy, že v oblasti mezi Vislou a Dněprem došlo pod vlivem sousední kultury kulovitých amfor, okrových hrobů a pozdní tripilské kultury k všeobecné pokrokové přeměně všech kulturních projevů staršího obyvatelstva s lovecko-rybářským způsobem hospodaření. Toto domácí etnikum vložilo do nově vznikající kultury jako vlastní vklad svůj organizační talent. V tomto regionu dochází k vytvoření kultury se šňůrovou keramikou, jejíž tvůrci patrně z obrovské potřeby pastvišť opustili domácí prostředí a postupně osídlili oblasti střední, západní a severní Evropy /Pleiner a kol. 1978/.

Kultura se šňůrovou keramikou na Moravě /dále jen MŠK/ přináleží ke středoevropskému seskupení těchto kulturních skupin. Zachovává obecné rysy jak ve způsobu pohřbívání, tak ve výrobě hrobového inventáře. V produkci keramiky se však záhy objevují netradiční keramické tvary, které nemají v prostředí kultur se ŠK obdoby. Moravská skupina se totiž rozkládá na jihovýchodní periferii středoevropského komplexu a tudíž měla možnost přejímat vlivy přicházející z Karpatské kotliny a severního Balkánu. Z tohoto důvodu má klíčové postavení pro bližší poznání vzájemných vztahů mezi oběma kulturními světy.

Kultura se šňůrovou keramikou byla ve středoevropském materiálovém fondu rozpoznána zásluhou německých badatelů cca před 100 lety. Její první nálezy na Moravě byly objeveny již v 70. letech minulého století.

Z moravských archeologů si prvně všiml šňůrového ornamentu na pravěké keramice J. Pallardi. V nejstarším třídění moravského neolitu, publikovaného jím v r. 1897, nevyčleňuje keramiku se šňůrovou výzdobou jako zvláštní skupinu památek. Zmínuje se o ní jen v poznámce, kde uvádí, že tzv. "die schnurverzierte Keramik" se vyskytuje v moravském prostředí jen zřídka.

První ucelenější stať o MŠK zveřejňuje v r. 1902, v rámci práce "Morava za pravěku", I. L. Červinka. Nálezy MŠK správně datuje do konce neolitu. Původ kultury se ŠK hledá ve

středoněmeckém prostoru, odkud přišla přes Čechy na Moravu jako "rituelní nádobí", vyskytující se na pohřebištích "se skrčenci". Do soupisu lokalit s plochými hroby řadí nálezy z Brna, Hradiska a Nákla. Nedůsledně však přistupuje při klasifikaci východomoravských mohyl se ŠK, z nichž část řadí k lužické kultuře.

V r. 1908 zahajuje I.L. Červinka průzkum východomoravských mohyl. Navazuje tak na průzkumnou činnost amatérských pracovníků Fr. Příkryla, kd. Pecka a Fr. Kalába. Výsledky výzkumné sezóny pohotově publikuje již v témže roce na stránkách Moravských starožitností. Problematice MŠK věnuje I.L. Červinka hodně pozornosti. Po celkové charakteristice náplně materiální kultury uvádí první soupisy ojedinělých nálezů kamenných sekeromlatů a keramiky. Dále vyjmenovává lokality s plochými hroby a pod mohylami. Provádí i chronologické třídění hrobového inventáře, který rozděluje do tří období. Starší je poznamenáno invazí nositelů se ŠK ze sousedních Čech a je reprezentováno nálezovými celky z Dubu n. Moravou a z Hradiska. Mladší je charakterizováno mohylami z Němetic a Lipníka n. Bečvou, v jejichž inventáři se promítají vlivy ze Slezska. Do přechodného období klade materiál ze zbývajících mohyl na východní Moravě, který se měl vytvářet nejen pod vlivy ze slezského území, ale i za působení nordických kultur. Takto pojatá problematika MŠK se promítá s malými obměnami i v pozdějších Červinkových pracích /např. 1909, 1911/.

Výrazným pokrokem v poznání vývoje v období eneolitu byly zveřejněné výsledky stratigrafického pozorování, získaného J. Palliardim na základě výzkumu prováděného na výšinném hradišku na Starém Zámku u Jevišovic. Jeho závěry o příslušnosti nálezů z jevišovické vrstvy B k MŠK jsou dnes již překonány, ale jeho nástin vývoje moravského eneolitu zůstává i nadále v platnosti /1914/.

Ve dvacátých létech vyčleňuje I.L. Červinka z moravské šňůrové keramiky džbán dřevohostického typu. Jeho rozbořem jak po stránce typologické, tak i výzdobné, se zabýval J. Böhm /1928/. Dospěl k závěru, že jde o keramický tvar, ke kterému je nutné hledat předlohy v kultuře Lublanských blat. Průkopnicky tak naznačil tendence archeologického bádání, jež se dostaly do středu pozornosti archeologické veřejnosti opět až v 60 letech.

Důsledného zpracování MŠK se dostalo v disertační práci Fr. Kalouska /1945/. Na svou dobu provedl velmi precizní zpracování archeologického inventáře. Jeho členění keramiky se s malými obměnami používá do dnešních dnů a jím navržené názvy pro některé specifické keramické tvary /např. džbány letonického typu, misky moravského typu/ jsou i nadále přejímány. Jeho závěry, založené na základě tehdejšího stavu bádání, o specifčnosti některých tvarů mladé šňůrové keramiky jsou díky publikovanému materiálu z jihozápadního Slovenska, Maďarska a severní Jugoslávie vyvráceny. Je škoda, že celá práce Fr. Kalouska zůstala v rukopise. Ve zveřejněném výtahu /1947/ jen v hrubých rysech naznačil specifikum MŠK v rámci středoevropského komplexu kultur se ŠK, kterou by jinak mohl v plném rozsahu dokumentovat na dosud nepublikované materiálové základně.

V následujících letech zůstalo studium MŠK na mrtvém bodě. Ťežiště teoretického bádání se přesouvá do Čech, kde od poloviny 50. let začíná zpracovávat české nálezy M. Buchvaldek. Při jejich průběžném vyhodnocování se okrajově dotýká moravského materiálového fondu. Rozpracovává otázku vnitřního členění kultury se šňůrovou keramikou ve střední Evropě a dělí ji do tří nálezových skupin /I-III/. Z jeho rozboru vyplývá, že převážná masa hrobového inventáře MŠK spadá do lokálního období vývoje a jen malou část můžeme přiřadit ke staršímu úseku /1966/.

Do popředí se dostává zákonitě otázka vzniku lokálních forem moravské šňůrové keramiky. Zveřejněním dosud neznámých nálezů z jihozápadního Slovenska a Maďarska na přelomu padesátých a šedesátých let se začíná ukazovat, že jejich vznik je podmíněn převzetím kulturních vlivů, přicházejících z prostředí pozdně eneolitických a časně bronzových skupin Karpatské kotliny. Zprvu se tento problém řešil hledáním analogií k jednotlivým lokálním typům moravské šňůrové keramiky /Ondráček 1965/. Chyběl totiž spojovací článek. Na tuto otázku přinesl odpověď důkladný rozbor inventáře skupiny Kosihy - Čaka /Vladár 1966/ ze sousedního slovenského prostoru. Některé shodné keramické tvary totiž naznačovaly možnost přímého kontaktu mezi oběma kulturními celky. Na Moravě však chyběly zpočátku konkrétní doklady. V r. 1970 seznamuje V. Dohnal odbornou veřejnost s výsledky záchranného archeologického výzkumu z Míškovice, kde byla odkryta jáma s keramickým inventářem, hlásícím se ke skupině Kosihy - Čaka. Ukazuje se, že k této kulturní skupině patří i obsah jámy z Hulína, který byl ve své době pro nedostatek srovnávacího materiálu klasifikován jako starobronzový. Obě lokality dokládají stopy osídlení skupiny Kosihy - Čaka na východní Moravě. V oblasti na západ od řeky Moravy vyčleňuje A. Medunová /1981/ další tři naleziště /Bratčice, Mušov, Přítluky/, jejichž inventář vykazuje obdobný charakter. Takto nově vytríděné lokality skupiny Kosihy - Čaka nejprve ve východní, pak na střední Moravě, doložily její existenci v moravském prostoru.

Rozsah osídlení této skupiny byl patrně zanedbatelný. Pro obyvatelstvo se ŠK nepředstavovalo nové etnikum vážné nebezpečí, a proto od něho ochotně přebíralo dosud neznámé kulturní podněty.

Na základě dosavadního stavu poznání musíme konstatovat, že zatím neznáme v plném rozsahu poměry na Moravě v období pozdního eneolitu /nelze vyloučit působení dalších skupin/ a že v tomto procesu poznávání jsme na samých počátcích.

L i t e r a t u r a :

- Böhm, J. 1928: Příspěvky k moravské prehistorii I, ČVMSO XL, 52-64.
- Buchvaldek, M. 1966: Schnurkeramik in Mitteleuropa. Zur Herausstellung der Fundgruppe und der Frage ihrer Beziehungen. PA LVII, 126-171.
- 1967: Die Schnurkeramik in Böhmen, Praha.
- 1986: Kultura se šňurovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. Praehistorica XII, Praha.
- Červinka, I.L. 1908: O pokolení skrčených koster na Moravě. In: Moravské starožitnosti II, Kojetín.
- 1909: O nejstarších mohylách moravských, Pravěk V, 53-58, 114-143.
- 1911: Pokolení s kulturou keramiky šňurové /durynské/ na Moravě, ČVMSO XXVIII, 1-32.
- Dohnal, V. 1970: Nález eneolitické skupiny Kosihy - Čaka v Míškovicích na Holešovsku /okres: Kroměříž/, PV za r. 1967, 18.
- Kalousek, Fr. 1945: Moravská šňurová kultura /nepubl. disertační práce/, Brno.
- 1947: K otázce původu kultury se šňurovou keramikou, zvl. otisk z Ročenky pedagogické fakulty Masarykovy university v Brně, Brno, 192-222.
- Medunová-Benešová, A. 1981: Zur Frage des Vorkommens der Kosihy-Čaka-Gruppe in Mähren, SIA XXIX, 97-103.
- Ondráček, J. 1965: Jihovýchodní prvky v moravské šňurové keramice, AR XVII, 770-782.
- Palliardi, J. 1897: Die neolithischen Ansiedlungen mit bemalter Keramik in Mähren und Niederösterreich, MPK I B, č. 4, 237-264.
- 1914: Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit, WPZ I, 256-277.
- Pleiner a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech, Praha.
- Vladár, J. 1966: Zur Problematik der Kosihy-Čaka Gruppe in der Slowakei, SIA XIV, 246-336.

2. Cíl disertační práce.

Cílem předložené práce je přispět k hlubšímu poznání hmotné náplně kultury se šňurovou keramikou na Moravě. Protože převážná část pramenné základny je naší i zahraniční odborné veřejnosti málo známá, soustředil jsem hlavní pozornost na důkladné shromáždění veškerého dostupného archeologického materiálu. Vedle hrobových nálezů byly v centru mého zájmu i ojedinelé nálezy keramiky a sekeromlatů. Náhodným nálezům kamenných a silicitových seker jsem nevěnoval pozornost. Takto shromážděný materiálový fond s příslušnou kresebnou a fotografickou dokumentací tvoří základ katalogu nálezů MŠK.

Pro odbornou analýzu se ukázalo potřebným vypracovat novou typologii jak keramického, tak nekeramického inventáře, neboť jeho dosavadní členění, provedené Fr. Kalouskem, již neodpovídá dnešním požadavkům. Při rozboru keramiky jsem se zaměřil na hledání předloh k mladé moravské šňurové keramice. Z tohoto důvodu jsem sledoval více vztahy ke skupině Kosihy - Čaka/Makó, Somogyvár, k časně nagyrévským skupinám východního Podunají a k csepelské skupině KZP. Závěrem se zabývám otázkou vnitřní periodizace MŠK.

Závěry, ke kterým jsem v práci dospěl, považuji však za první stupeň k hlubšímu poznání života tvůrců kultury se ŠK v moravském prostředí. Jejich platnost je v mnohém směru omezena současným stavem pramenné základny. Zatím si totiž nemůžeme učinit lepší představu o vztahu MŠK k mladoneolitickým kulturám a o celkovém vývoji pravěké společnosti v období pozdního eneolitu na Moravě. Chybí nám průkaznější materiál.

3. Zvolené metody zpracování.

Při studiu inventáře MŠK se opíráme o nálezové celky jak z plochých hrobů, tak z mohyl. Jejich vypovídací schopnost je však na rozdílné úrovni, neboť jsou podloženy nestejně kvalitními nálezovými zprávami. Z tohoto důvodu jsem převzal pro vyjádření kvality hrobového celku hodnotící systém M. Buchvaldka /1967/, který jsem rozšířil o kategorii památek s hodnotovým číslem 4b /rozrušené hroby - nelze stanovit jednotlivé soubory milodarů/.

Zákonným požadavkem současného stavu archeologického výzkumu je komplexnost jeho zpracování a vyhodnocení za předpokladu využití přírodovědných oborů. Ve spolupráci s kolegy z příslušných vědních disciplín jsem proto zajistil odborné posudky, týkající se antropologie, petrografie a chemismu měděných předmětů /jejich plné znění je uvedeno v textové části diser-

tační práce/. Z těchto odborných statí jsem převzal pro vlastní účely jen nejdůležitější závěry, jež mohly být v souvislosti s archeologickými prameny zobecněny.

Z rozboru hrobového inventáře byla věnována hlavní pozornost keramice a kamenným sekeromlatům. Při tvorbě jednotlivých keramických typů jsem vycházel z tvarové profilace nádob a u variant převážně ze způsobu ornamentace. U sekeromlatů byla vzata za základ forma artefaktu v nárysu a jemnější členění vycházelo z rozdílné profilace předmětů v bokorysu.

Při řešení otázky vnitřní periodizace MŠK jsem převzal systém nálezových skupin, vypracovaný M. Buchvaldkem. V rámci III. nálezové skupiny pak vyděluji na základě rozdílného zastoupení jednotlivých typů džbánů v hrobech podskupinu památek IIIa, IIIb a IIIc.

4. Výsledky disertační práce.

Na základě rozboru archeologických pramenů kultury se šňurovou keramikou na Moravě jsme dospěli k těmto závěrům:

1. Převládá názor o zemědělském způsobu obživy /včetně chovu dobytka/, chybí však primé doklady. Pro zemědělství by nasvědčovalo osídlení oblastí s úrodnými půdami, nálezy silicovitých srpových čepelí, otisky obilných zrn /pšenice, ječmen/ a dále pak kosterní pozůstatky domácích zvířat /hovězí dobytek, ovce-koza, koza domácí, vepř/. Tyto doklady jsou však známy z období lokálního vývoje MŠK. Pro starší úsek tento druh nálezů chybí, což by mohlo být zapříčiněno malou pramennou základnou. Dosud se předpokládalo, že lid se ŠK praktikoval svébytný způsob ukládání zásob a budoval si jen povrchové stavby, většinou ze dřeva /?/. Nově odkryté kulturní jámy v Paloníně by nasvědčovaly i usedlému způsobu života a budování sídlišť nevelkých rozměrů.

2. Celkem kompaktní osídlení lidu se ŠK na Moravě, vytýčené uměle řekou Svratkou a Svítavou na západě, řekou Dyjí na jihu a Moravou na východě by naznačovalo, že určité oblasti Moravy byly osídleny patrně jednotlivými společenskými skupinami, které se teritoriálně respektovaly. Dá se tedy předpokládat, že mezi nimi byly vyhraněné vztahy.

3. O vnitřní organizaci společnosti můžeme na základě pohřebního ritu říci, že měla pevný řád. Každému jejímu zemřelému členovi byla prokázána na pohřebišťích zvláštní pieta /nevyjímaje dětské pohřby/. Tato úcta k mrtvým je důkazem pevných vztahů ve společnosti, které respektují každého jejího člena od dětských let až do jeho úplného začlenění do společnosti. Ojedinelé hroby s mužskými pohřby, vybavené sekeromlaty a velkým počtem nádob /např. Letonice, mohyla 6:21 nádob/ mohou být klasifikovány jako hroby náčelníků společenské jednotky. Zatím nemůžeme postihnout zásadní rozdíly ve výbavě zemřelých, kteří leží na pravém /muži/ a levém boku /ženy/, pro nedostatek kvalitních nálezových celků. Tyto disproporce se nám však jeví u orientace zemřelých. Uložení skeletů ve směru osy těla hlavou k S-J, J-S; Z-V a V-Z je pro obě polohy společné, ale u orientací s odchylkami ve směru S-J, J-S se ukazuje, že existuje závislost na poloze pohřbeného jedince. Kostry totiž, spočívající na pravém boku, jsou výlučně uloženy lebkou k JJZ, JZ a JVV a na levém zase k SSV a SV.

4. Z rozboru antropologického materiálu vyplývá, že populace lidu se ŠK není po typové stránce jednotná. U nositelů se ŠK /bez rozlišení pohlaví/ převažuje dlouholetost /dolicho- až hyperkranie/. Lebky jsou nápadně vysoké. V norma verticalis vykazují dolichokranní lebky ovoidní tvar a ve dvou případech pentagonoidní. Podle celkové robusticity, tělesné výšky a řady dalších tělesných znaků můžeme vytřídit tři skupiny.

K první řadíme jedince s vysokou urostlou postavou, robustního skeletu s celkově masivním charakterem a mohutně vytvořenou muskulaturou. Po typové stránce svými morfologickými znaky zodpovídají paleoeopidnímu typu, jenž je představován invazní vlnou lidu se ŠK. Druhou skupinu od předchozí odlišuje drobnější, štíhlá a šlachovitá postava nižšího vzrůstu. Vykazuje shodné rysy s gracilně mediterranoïdním typem. Jedinci, zahrnutí do této kategorie, můžeme srovnávat s původním neoliticko-eneolitickým obyvatelstvem.

Třetí skupina není tak po typové stránce vyhraněná. Je reprezentována formami, které vznikly pravděpodobně křížením prvků paleoeuropidního a mediterranoïdního typu /tj. asimilací původního obyvatelstva s etnikem ŠK/.

5. První invazní vlnu nositelů se ŠK na Moravě reprezentují po archeologické stránce památky tzv. celoevropského horizontu, zastoupené poháry 1a-c a sekeromlaty typu A. Předpokládáme, že tvůrci ŠK přišli v období trvání jevišovické kultury od severu, a to dvěma směry: buď z Čech nebo z Horního Slezska Moravskou branou. Infiltrace však neměla takovou průraznost, aby se prosadila v oblastech na jihozápad od řeky Svratky a jižně od řeky Dyje.

6. Druhou vlnu osídlení spojujeme s památkami tzv. II. nálezové skupiny. V jejím materiálovém fondu /reprezentovaném na Moravě dvoučlými baňatými amforami /typ 1,2/, šňurovými poháry /typ 2, 5/, miskou typu 6, fasetovanými sekeromlaty, klasickými sekeromlaty jednoduché-

ho tvaru a sekeromlaty jednoduchého tvaru s fasetami//se však již projevují specifické rysy, které nabývají na významu v období III. nálezové skupiny.

7. Je pravděpodobné, že část tvůrců I. /event. II./ nálezové skupiny záhy po svém příchodu na Moravu začala produkovat lokální keramiku /III. nálezová skupina/, která představuje 90 % keramického inventáře MŠK. U původního obyvatelstva předpokládáme na osídleném území částečnou fyzickou a kulturní asimilaci /viz bod 4/.

8. Produkce keramiky v období lokálního vývoje se neobvykle rozvinula. Její předlohy byly čerpány ze sousední skupiny Kosihy-Čaka/Makó, event. Somogyvár. Podle rozdílného zastoupení jednotlivých typů džbánů v hrobových celcích vyčleňují podskupinu IIIa /džbány dřevohostického typu a amforovitě džbány/, IIIb /nagyrévské džbány balkánského typu letonické varianty/ a IIIc /nagyrévské džbány ökörhalmoského typu B, nagyrévské džbány balkánského typu /varianta c//. Pro první podskupinu /IIIa/ navrhuji označení podle lokalit Marefy-Slížany, pro druhou /IIIb/ Letonice-Krumvíř a pro třetí /IIIc/ Hoštice-Heroltice-Tvarožná.

9. V hrobech podskupiny IIIc se vyskytují džbány nagyrévské ökörhalmoského typu B a nagyrévské džbány balkánského typu /varianta c - horní kořen ucha pod okrajem/. Džbány prvního typu mají přímé analogie v časně nagyrévsském prostředí - ve skupině Ökörhalm, event. Kötöres. V obou těchto celcích jsou i předlohy k nagyrévským džbánům ökörhalmoského typu A, bezuchým amforám a miskám na prolamované nožce, které jsou tvarově velmi blízké některým formám protoúnětické keramiky jak v Čechách, tak na Moravě. Nagyrévské džbány balkánského typu /varianta c/ vykazují shodu zase s obdobně členěnými džbánkovitými nádobkami v csepelské skupině KZP. Tato kulturní skupina KZP je částečně současná se skupinou Ökörhalm i Kötöres. Na základě chronologického postavení obou typů džbánů můžeme tedy konstatovat, že moravská lokální šňurová keramika měla dlouhodobé trvání a tudíž lze předpokládat, že se dožívá i formování protoúnětické kultury na Moravě /tuto hypotézu by potvrdzovaly i výsledky antropologického rozboru /viz bod 4//.

5. Význam disertační práce pro společenskou praxi a další rozvoj vědní disciplíny.

Předložená práce je příspěvkem k poznání historického vývoje na Moravě v období pozdního eneolitu. Důraz je kladen na důkladné studium hmotné kultury lidu se ŠK. Hlavní pozornost je věnována typologickému členění keramiky a broušené industrie. Dále je zaměřena na prohloubení vnitřní periodizace MŠK a na její vztah k pozdně vučedolským a časně bronzovým skupinám /kulturám/ Karpatské kotliny.

Pro komplexní řešení této problematiky se využívá i výsledků přírodovědných oborů /antropologie, osteologie, petrografie, spektrální analýzy měděných předmětů/, které dílčím způsobem naznačují charakter ekonomiky. /Tento problém bude předmětem ještě dalšího jednání./ Napomáhá nám také postihnout úlohu tohoto etnika při formování civilizace starší doby bronzové.

6. Seznam nejdůležitějších publikovaných prací uchazeče, které mají vztah k dané problematice.

Starší šňurová keramika na Moravě, SPPFBU E 20-21, 1975-76, 219-229. Die mährische Schnurkeramik und Frühbronzezeit, SlA XXIX-1, 1981, 181-189.

Ein Forschungsüberblick zur mährischen Schnurkeramik, Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte Halle/Saale 64, 1981, 177-188.

Streitaxt des Types A aus Radkovice bei Hrotovice /Bez. Třebíč/. PV za r. 1982. Brno 1984, 23 /společně s P. Košťuríkem a J. Kovárníkem/.

Die Stellung der Kultur mit Schnurkeramik im mährischen Aneolithikum und ihre Beziehung zur Entwicklung im Karpatenbecken /Zusammenfassung/.

Die vorgelegte Kandidatendissertation löst die Problematik der Kultur mit Schnurkeramik in Mähren. Sie enthält ein Fundverzeichnis bis zum Jahr 1983 /Flachgräber, Grabhügel, Siedlungen /?/-, Einzelfunde von Keramik und Hammeräxte/. In Mähren und im anliegenden Teil Schlesiens bilden die Quellenbasis nach den Gemeindekatastern 355 Lokalitäten.

Bei der Analyse der materiellen Kultur stützen wir uns auf die Grabkomplexe. Gegenwärtig stehen uns zur Verfügung 279 Gräber, in denen 290 Begräbnisse entdeckt wurden, 102 dieser Gräber waren mit Grabhügeln überdeckt.

Die erste Invasionswelle der Träger der Kultur mit Schnurkeramik stellen Hinterlassenschaften des sog. gesamteuropäischen Horizontes vor /15 Lokalitäten/. In Mähren repräsentieren sie Becher des Types 1 und Hammeräxte des Types A. Die zweite Welle ist mit dem Inventar der II. Fundgruppe verbunden und es sind für sie zweihenkelige bauchige Amphoren des Types 1, 2, Schnurbecher /Typ 2, 5/, Schüssel des Types 6, klassische facettierte Ham-

meräxte von einfacher Form mit Facetten /9 Lokalitäten/ charakteristisch.

Funde aus dem ältesten und älteren Zeitabschnitt sind im mährischen Milieu nicht häufig vertreten /sie bilden ca. 10 % des keramischen Inventares/, daher lässt sich voraussetzen, dass ein Teil der Schöpfer der Hinterlassenschaften der I. /eventuell II./ Fundgruppe früh nach ihrem Eintreffen in Mähren eine lokale Keramik zu produzieren begann. Diese keramischen NeufORMen wurden aus dem Karpatenbecken übernommen, wo wir zu ihnen zahlreiche Analogien vorfinden /Gruppe Kosiň-Čaka/Makó und Gruppe Somogyvár-Vinkovci; die frühnagyréver Gruppe Okörhalom und Kötöres/. Im Gegensatz zu den Nachbarräumen entfalten sich in den mährischen Bedingungen die traditionellen keramischen Formen, und zwar Amphoren und Schnurbecher, nicht. Als progressiv betrachten wir die Krüge, welche eine ziemliche Formenvariabilität aufweisen. Anhand ihrer Vertretung in den Grabkomplexen lassen sich im Rahmen der III. Fundgruppe drei Untergruppen mit folgender Bezeichnung ausgliedern: IIIa /Marefy - Slížany/, IIIb /Letonice - Krumvíř/ und IIIc /Hoštice - Heroltice - Tvarožná/. Für die erste Untergruppe sind Krüge des Dřevohostice Types und amphorenartige Krüge charakteristisch /Buchvaldek 1986, Abb. 60:A/C, C/, für die zweite Nagyréver Krüge balkanischen Types, Varianten a /derselbe 1986: Abb. 60:F 1/ und für die dritte ebenfalls Nagyréver Krüge balkanischen Types aber Varianten c und Nagyréver Krüge Okörhalomer Types des Types B /derselbe 1986: Abb. 60:F 2, 3/ charakteristisch.

Die Gräber der Untergruppe IIIc stellen die jüngste Gruppe von Hinterlassenschaften der mährischen Kultur mit Schnurkeramik vor. In ihren geschlossenen Fundkomplexen ist nämlich schon der erwähnte Nagyréver Krug des Okörhalomer Types B vertreten, dessen Typ A im mährischen Milieu nur in der protoúněticer Kultur vorkommt. Diesen Krügetypen begegnen wir jedoch auf frühnagyréver Gräberfeldern des Types Okörhalom und Kötöres. Gehen wir aus dieser Fundsituation hervor, scheint es uns als wahrscheinlich, dass es zwischen den beiden Typen der Nagyréver Krüge keinen chronologischen Unterschied gibt. Daher können wir konstatieren, dass die Träger der Kultur mit Schnurkeramik der Untergruppe IIIc in jenem Zeitabschnitt aussterben, als sich in den Räumen westlich des Morava Flusses die protoúněticer Kultur formt, Ostmähren die Leute der Gruppe Chlopice-Veselé besiedeln und im Karpatenbecken sich die Csepeler Gruppe der Glockenbecherkultur und der frühnagyréver Gruppe entfalten.

Es überwiegt die Ansicht von der landwirtschaftlichen Ernährungsart der Träger der SchK 4 /einschliesslich Viehzucht/. Direkte Belege fehlen bislang. Für die Landwirtschaft würde die Besiedlung von Räumen mit fruchtbaren Böden, Funde von Silizitsichelklingen, Abdrücke von Getreidekörnern /Weizen, Gerste/ und ferner dann Knochenüberreste von Haustieren /Hausrind, Schaf-Ziege, Hausziege, Hausschwein/ zeugen. Diese Belege sind jedoch aus dem Zeitabschnitt der lokalen Entwicklung der MSchK bekannt. Für den älteren Abschnitt fehlen die Funde, was durch die geringe Quellenbasis bedingt sein kann. Bisher hat man vorausgesetzt, dass das Volk mit SchK eine eigenartige Weise der Vorratslagerung praktizierte und nur oberirdische Bauten errichtete, meistens aus Holz /?/. Die unlängst abgedeckten Kulturgruben in Palonín /Bez. Šumperk/ würden auch von einer sesshaften Lebensart und der Errichtung von Siedlungen kleinerer Ausmasse zeugen.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1987

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně,
sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor: akademik Josef Poulík
Redaktoři: Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková,
Dr. J. Unger
Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá
Grafická úprava: L. Trávníčková
Na titulním listě: nádoba únětické kultury z Újezda u Brna
Tisk: **PENTA**
Evidenční číslo: ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis: 450 kusů - neprodejně